

23 Wojny Rzeczypospolitej z Rosją i powstanie Chmielnickiego

WYMAGANIA WYNIKAJĄCE Z PODSTAWY PROGRAMOWEJ

XXII. Polityka wewnętrzna i zagraniczna Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII w.

Uczeń:

- 1) omawia konflikty wewnętrzne i zewnętrzne Rzeczypospolitej Obojga Narodów w okresie panowania Wazów;
- 4) charakteryzuje zmiany granic Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII w.;
- 5) zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów Rzeczypospolitej Obojga Narodów, Europy i świata w XVII w.

Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 1) wyjaśnia wewnętrzne i międzynarodowe uwarunkowania XVII-wiecznych konfliktów Rzeczypospolitej Obojga Narodów;
- 2) przedstawia przebieg wojen toczonych przez Rzeczypospolitą Obojga Narodów w XVII w., z uwzględnieniem roli wybitnych dowódców i polityków, w tym: Stanisława Żółkiewskiego.

CZAS ZAJĘĆ

2 godziny lekcyjne

CELE LEKCJI

Uczeń:

ZNA

- daty: 1598–1613, 1604–1606, 1605, 1606, 1607–1608, 1609–1618, 1610, 1611–1612, 1618, 1648, 1648–1657, 1649, 1651, 1652, 1653, 1654, 1654–1667, 1656, 1658, 1660, 1664, 1667
- postacie: Borysa Godunowa, Adama Wiśniowieckiego, Dymitra Samozwańca, Dymitra Samozwańca II, Maryny Mniszchówny, Michała I Romanowa, Bohdana Chmielnickiego, Jeremiego Wiśniowieckiego, Pawła Jana Sapiehy, Stanisława Potockiego
- postanowienia rozejmu w Dywilinie, ugody zborowskiej, ugody perejasławskiej, ugody hadziackiej, układu wileńskiego oraz rozejmu w Andruszowie
- bitwy z czasów powstania Chmielnickiego oraz wojen z Rosją w XVII w.

ROZUMIE

- pojęcia: wielka smuta, dymitriady, rzeź Polaków, bojarzy, rozejm w Dywilinie, ataman, Sicz Zaporoska, rejestr kozacki, czerń kozacka, tabor kozacki, powstanie Chmielnickiego, oblężenie Zbaraża, ugoda pod Zbarażem, ugoda w Perejasławiu, ugoda w Hadziaczu, układ wileński, rozejm w Andruszowie
- powody organizacji dymitriad oraz rolę polskich i litewskich magnatów
- przyczyny wybuchu powstania Chmielnickiego
- wpływ sytuacji wewnętrznej i polityki zagranicznej Rzeczypospolitej na zawarcie rozejmu w Andruszowie

POTRAFI

- omówić przebieg pierwszej i drugiej dymitriady
- przedstawić przebieg bitwy pod Kłuszynem
- wyjaśnić skutki bitwy pod Kłuszynem
- wskazać skutki wojen z Rosją dla sytuacji Rzeczypospolitej
- wyjaśnić wpływ powstania Chmielnickiego na relacje między Rzeczypospolitą a Rosją
- wskazać na mapie ziemie smoleńską, siewierską i czernihowską, Zaporozże, lewo-brzeżną i prawobrzeżną Ukrainę

Materiał realizowany na pierwszej godzinie lekcyjnej

I. WPROWADZENIE

Podajemy temat i główny cel lekcji.

II. ROZWINIĘCIE

Mówimy, że w XVII w. Rzeczpospolita prowadziła działania wojenne z Rosją. Wyjaśniamy przy tym sytuację wewnętrzną u wschodniego sąsiada: pod koniec XVI w. zmarł car Iwan IV Groźny i na tronie zasiadł następny władca.

Prosimy o przeczytanie podrozdziału *Dymitriady* (s. 232–233) oraz podpisu do ilustracji (m1, s. 232). Rozdajemy uczniom karty pracy i polecamy wykonanie zadania 1. Następnie wspólnie z uczniami sprawdzamy odpowiedzi i zadajemy pytania:

- › Czym była wielka smuta?
- › Co nazywamy dymitriadami?
- › Kto poparł Dymitra Samozwańca?
- › Jakie obietnice złożył Dymitr Samozwaniec królowi Zygmuntovi III Wazie i jezuitom?
- › Co spowodowało, że bojarzy zdecydowali się zamordować Dymitra Samozwańca?
- › Dlaczego – waszym zdaniem – Polacy i Litwini popierali Dymitra Samozwańca i Dymitra Samozwańca II?
- › Jaką rolę odegrała Maryla Mniszchówna podczas dymitriad?

Mówimy uczniom, że Dymitr Samozwaniec II nadal dążył do przejścia tronu rosyjskiego, pustosząc Rosję. Natomiast car Wasyl IV znalazł sojusznika – Szwecję, z którą zawarł układ w 1609 r., zrzekając się pretensji do Inflant. Ten moment postanowiła wykorzystać Rzeczpospolita i wyruszyła na Rosję.

Odtwarzamy film *Po Czapkę Monomacha. Bitwa pod Kłuszynem w 1610 r.* Podczas projekcji uczniowie wykonują zadanie 2 w karcie pracy.

Po wykonaniu zadania omawiamy je wspólnie z uczniami. Polecamy uważne obejrzenie obrazu zamieszczonego w podręczniku (m4, s. 234) oraz zapoznanie się z treścią tekstu źródłowego (m3, s. 234). Zwracamy przy okazji uwagę na oddziały biorące udział w bitwie, czyli na rajtarów i husarię. Zadajemy uczniom wykonanie polecenia 1 (s. 235).

Następnie prosimy o przeczytanie 2–5 akapitu w podrozdziale *Wojna z Rosją o tron carów* (s. 234–235) i rozpoczynamy rozmowę na temat opisanych w tekście wydarzeń. Naprowadzamy uczniów na najważniejsze zagadnienia, zadając pomocnicze pytania:

- › Jakie były skutki bitwy pod Kłuszynem?

- › Jakie ustalenia zawierało porozumienie między Stanisławem Żółkiewskim a bojarami? Jak się do niego odniósł Zygmunt III Waza?
- › Co doprowadziło do kapitulacji polskich oddziałów stacjonujących na Kremlu?
- › Kto został wybrany na cara w 1613 r.?
- › Jakie były postanowienia rozejmu w Dywilinie? (Uczniowie wskazują na mapie ziemie uzyskane przez Rzeczpospolitą).

III. PODSUMOWANIE

Zadajemy uczniom pytanie:

- › Jaki był cel w mieszania się Rzeczpospolitej w kwestie następstwa tronu w Rosji?

METODY KONTROLI

Uczniowie zapisują pytania dotyczące omówionych zagadnień na karteczkach i wrzucają je do pudełka, następnie losują i udzielają odpowiedzi.

PRACA DOMOWA

Czy Rzeczpospolita musiała się podjąć ingerencji w wewnętrzne sprawy Rosji? Uzasadnij odpowiedź.

Materiał realizowany na drugiej godzinie lekcyjnej

I. WPROWADZENIE

Sygnalizujemy, że na dzisiejszych zajęciach będziemy kontynuować temat rozpoczęty na poprzedniej lekcji.

II. ROZWINIĘCIE

Informujemy, iż kolejny konflikt z Rosją będzie związany z Kozakami. Prosimy o przeczytanie podrozdziału *Problem kozacki w Rzeczpospolitej* (s. 236–237) i wykonanie zadania 3 w karcie pracy. Następnie omawiamy to zadanie z uczniami i zadajemy pytania:

- › Jak wyglądała sytuacja chłopów ruskich na Ukrainie?
- › Gdzie zamieszkiwali Kozacy? (Uczniowie wskazują te tereny na mapie).
- › Jakie były przyczyny konfliktu Rzeczpospolitej z Kozakami?

Opowiadamy, że król Władysław IV Waza nie spełnił obietnicy zwiększenia limitu rejestru kozackiego i w 1648 r. wybuchło powstanie kozackie, na którego czele stanął Bohdan Chmielnicki. Zwracamy uwagę, że walki były bardzo intensywne. Prosimy, aby uczniowie przesłdzili na mapie (M9, s. 238) trasę przemarszu wojsk Chmielnickiego oraz bitwy z czasu powstania.

Dzielimy klasę na trzyosobowe grupy i rozdajemy im instrukcje. ► (Na przemian grupy otrzymują albo instrukcję 1, albo instrukcję 2).

Instrukcja 1

Na podstawie wiadomości zawartych w podrozdziale *Powstanie Chmielnickiego* (s. 237–239, 241) załóżcie na stronie classtools.net bloga (fakebooka), wcielając się w rolę Kozaka. (Po otwarciu strony trzeba uruchomić narzędzie „Fakebook Generator”). Zredagujcie wpisy dotyczące wydarzeń od 1648 do 1658 r. Zawrzyjcie w postach jak najwięcej informacji, np. uwzględnijcie informacje o przebiegu walk, zwyciężcach bitew, warunkach

ugody. Postarajcie się, jak tylko to możliwe, oddać atmosferę tamtych wydarzeń i emocje piszącego. Po utworzeniu pięciu postów kliknijcie „Save”, by zachować bloga, a także wygenerujecie link i prześląjcie go nauczycielowi.

Instrukcja 2

Na podstawie wiadomości zawartych w podrozdziale *Powstanie Chmielnickiego* (s. 237–239, 241) załóżcie na stronie classtools.net bloga (fakebooka), wcielając się w rolę Polaka. (Po otwarciu strony trzeba uruchomić narzędzie „Fakebook Generator”). Zredagujcie wpisy dotyczące wydarzeń od 1648 do 1658 r. Zawrzyjcie w postach jak najwięcej informacji, np. uwzględnijcie informacje o przebiegu walk, zwyciężcach bitew, warunkach ugody. Postarajcie się, jak tylko to możliwe, oddać atmosferę tamtych wydarzeń i emocje piszącego. Po utworzeniu pięciu postów kliknijcie „Save”, by zachować bloga, a także wygenerujecie link i prześląjcie go nauczycielowi.

Po przygotowaniu fakebooków grupy prezentują swoje prace na forum klasy. Wspólnie z uczniami omawiamy treści opisane w postach.

W dalszej części lekcji oglądamy fragment filmu *Ogniem i mieczem* ▶ przedstawiający bitwę pod Żółtymi Wodami oraz / albo fragment filmu *Powstanie Chmielnickiego, cz. 1: Bitwa nad Żółtymi Wodami, bitwa pod Korsuniem w 1648 r.* ▶ (od 5:52 minuty). Polecamy także zapoznać się z informacjami zawartymi na infografice i w tekście źródłowym (s. 240). Zadajemy pytania:

- ▶ Po czym można było rozpoznać Kozaka?
- ▶ W jaki sposób Kozacy prowadzili walkę?

Mówimy, że w 1654 r. rozpoczęła się wojna Rzeczypospolitej z Rosją. Polecamy uczniom, aby przeczytali podrozdział *Wojna z Rosją 1654–1667* (s. 241–242), a potem zadajemy pytania:

- ▶ Co było skutkiem grabieży dokonywanych przez Rosjan podczas ich ofensywy na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego od 1654 r.?
- ▶ Jakie były przyczyny zawarcia układu wileńskiego?
- ▶ Czego dotyczył układ wileński?
- ▶ Kto dowodził polskimi oddziałami w walkach z Rosjanami po potopie szwedzkim?
- ▶ Jak przebiegały działania polsko-rosyjskie w latach 1660–1664?
- ▶ Co wpłynęło na przegraną Polaków?

Wskazujemy, że w 1667 r. w Andruszowie został podpisany rozejm między Polską a Rosją. Na podstawie treści podrozdziału *Rozejm w Andruszowie i zakończenie wojny z Rosją* (s. 242) uczniowie wykonują zadanie 4 w karcie pracy. Następnie wspólnie z uczniami omawiamy skutki rozejmu w Andruszowie. Prosimy ich o wskazanie ziem zajętych przez Rosję na mapie (m9, s. 238).

III. PODSUMOWANIE

Zadajemy uczniom pytanie:

- ▶ Co wpłynęło na ostateczną klęskę Polski w wojnie z Rosją?

METODY KONTROLI

Proponujemy grę „Tabu. Wojna z Rosją i powstanie kozackie”. ▶ Chętny uczeń losuje karteczkę z hasłem (zapisanym dużymi pogrubionymi literami) oraz związanymi z nim określeniami. Uczeń ma za zadanie opowiedzieć na temat wylosowanego hasła w taki

sposób, aby nie używać słów znajdujących się na kartce. Pozostali uczniowie odgadują, o kim lub o czym mówi ich kolega. Następnie kolejny chętny uczeń przystępuje do losowania i zaczyna opowiadać. Reszta klasy próbuje odgadnąć jego hasło.

PRACA DOMOWA

Czy Stanisława Żółkiewskiego można nazwać wybitnym dowódcą? Uzasadnij odpowiedź, opisując jego sukcesy lub porażki podczas wyprawy na Moskwę.